

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LX

series ***ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA***

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
HORIA ION CIUGUDEAN - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
SORIN NEMETI - Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
FLORIAN MATEI-POPESCU - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,
București
IOAN CAROL OPRIȘ - Universitatea București
AUREL RUSTOIU - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA - redactor șef
CRISTINEL FÂNTÂNEANU - secretar de redacție
SIDONIA PETRONELA OLEA - membru
ADINA BOGDAN - membru
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU - membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU - membru
ILIE LASCU - membru
ANCA TIMOFAN - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

www.revista-apulum.ro; www.mnuai.ro

© 2023 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LX

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Corectură: IOANA-DANIELA TRIF

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

RADU OTA, Fondarea anuarului Apulum/Creation of Apulum Yearbook.....	IX
VOLKER WOLLMANN, RADU OTA, GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, La ceas aniversar – Ion Berciu, fondatorul anuarului Apulum. Corespondență Ion Berciu – Volker Wollmann.....	XXI

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

MIHAELA-MARIA BARBU, MIHAI GLIGOR, Materialul litic cioplit eneolitic din situl de la Petrești – <i>Groapa Galbenă</i> (jud. Alba) <i>Eneolithic Carved Lithic Material from Petrești - Groapa Galbenă Site (Alba County).....</i>	1
MIHAELA-MARIA BARBU, IOSIF VASILE FERENCZ, Materialul litic cioplit aparținând culturii Coțofeni din situl de la Alun – Terasa Dacică 1 <i>Knapped Lithic Material Belonging to the Coțofeni Culture from Alun Site – Terasa Dacică 1.....</i>	33
CAROL KACSÓ, Obiective și descoperiri din epoca bronzului de la Călinești - Maramureș <i>Bronzezeitliche Funde und Befunde aus Călinești – Maramureș... 45</i>	45
ILIE LASCU, Descoperiri din bronzul târziu de la Pianu de Jos – <i>Câmpu de Mijloc</i> <i>Late Bronze Finds from Pianu de Jos – Câmpu de Mijloc.....</i>	67
NIKOLAUS BOROFFKA, HORIA CIUGUDEAN, SVEND HANSEN, Teleac – 70 Years from the First Discovery. <i>Macedonian Bronzes from the Research in 2010-2011</i> <i>Teleac – la 70 de ani de la prima descoperire. Bronzuri</i>	

	<i>macedonene din cercetările anilor 2010-2011.....</i>	89
GABRIEL BĂLAN, ADRIAN BOLOG, CRISTIAN DIMA, SILVIU POPA, DANIEL TENTIȘ, ANDREI SOFICARU, Morminte din prima epocă a fierului descoperite la Gelmar (jud. Hunedoara)	<i>Early Iron Age Burials Discovered at Gelmar (Hunedoara County).....</i>	129
MARIANA EGRI, ANDREEA DRĂGAN, AUREL RUSTOIU, ADRIAN CĂTĂLIN CĂSĂLEAN, MARINA MUSTEAȚĂ, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, Settlement and Land-Use Patterns in the Surroundings of the Iron Age Cemeteries at Sâncrai – Darvas (Alba County)	<i>Modele de organizare a așezărilor și de exploatare a teritoriului în arealul necropolelor din epoca fierului de la Sâncrai – Darvas (jud. Alba).....</i>	157
AUREL RUSTOIU, Commentaria archaeologica et historica (VI) 1. Comentarii cu privire la o istorie a Daciei preromane schițată de Karl Strobel 2. Din nou despre „hambarele dacice” de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)	<i>Commentaria archaeologica et historica (VI) 1. Comments Regarding the History of pre-Roman Dacia that Was Proposed by Karl Strobel 2. Once Again about the Dacian Granaries from Grădiștea de Munte (Hunedoara County).....</i>	193
DAN GEORGE ANGHEL, Olăritul la <i>Apulum</i> - ateliere, inventar tehnologic și produsele ceramice specifice	<i>Pottery at Apulum – Workshops, Technological Inventory and Specific Ceramics Products.....</i>	235
LUCIANA NEDELEA, A Statistical Analysis of the Roman Pottery Discovered within the Perimeter of the Porta decumana Pertaining to the Potaissa Legionary Fortress	<i>O analiză statistică a ceramicii romane descoperite în perimetrul porții decumana aparținând castrului roman Potaissa.....</i>	299
LIVIU PETCULESCU, Roman Military Equipment from Stolniceni (Râmnicu Vâlcea Town)	<i>Echipamentul militar roman de la Stolniceni (orașul Râmnicu Vâlcea).....</i>	319
SORIN COCIȘ, VLAD-ANDREI LĂZĂRESCU, MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Fibule pierdute – fibule regăsite. Cazul Alba Iulia	<i>Lost Brooches-Found Brooches. Alba Iulia Case</i>	339
ERGÜN LAFLI, MARTIN HENIG, Some Hellenistic and Roman Engraved Gemstones from Nicomedia and Bithynia (North-Western Marmara)		

<i>Câteva geme elenistice și romane din Nicomendia și Bithynia (nord-vestul Mării Marmara).....</i>	387
ANA-CRISTINA HAMAT, HOREA POP, Două inele de bronz cu gemă, descoperite la Șimleu Silvaniei <i>Two Bronze Rings with a Gem, Discovered at Șimleu Silvaniei</i>	405
MARIA NOUSSIS, Late Antique Triconch Churches in the Roman Province of Ancient Epirus <i>Bisericile în plan triconc din epoca antichității târzii din provincia romană a Epirului.....</i>	419
CĂLIN COSMA, Obiect de paradă descoperit în cimitirul avar de la Șpălnaca (jud. Alba). Artefact unicat în arheologia avară din Transilvania <i>A Parade Object Discovered in the Avar Cemetery from Șpălnaca (Alba County). Unique Artifact in Avar Archaeology from Transylvania</i>	433
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, Un tezaur monetar din secolul al XII-lea descoperit la Cetatea de Baltă (jud. Alba) <i>A Monetary Hoard from the 12th Century Discovered at Cetatea de Baltă (Alba County).....</i>	445

VARIA

FÁBIÁN ISTVÁN, Colecțiile școlilor mureșene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din secolul al XX-lea <i>The Collections of the Mureș County's Schools in the Second Half of the 19th Century and the 20th Century.....</i>	455
--	-----

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII **RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS**

SORIN ȘERBAN, O nouă tehnică de punere în valoare a unui vas <i>terra sigillata</i> cu decor în relief descoperit la Alba Iulia <i>A New Technique for the Valorisation of a Terra Sigillata Vessel with Relief Decoration Discovered at Alba Iulia.....</i>	465
SIDONIA PETRONELA OLEA, Tehnici de curățare în restaurarea unei statui romane din piatră din colecția Muzeului	

Municipal „Ioan Raica” din Sebeș <i>Cleaning Techniques in the Restoration of a Roman Stone Statue from the Collection of the „Ioan Raica” Municipal Museum in Sebeș.....</i>	473
--	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU OTA, Rada Varga, <i>Microistorii din Dacia Romană</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2022, 131 pagini, 9 ilustrații alb-negru și color.....	487
GEORGE BOUNEGRU, Oana Tutilă, <i>Bijuterii romane din aur din colecțiile Muzeului Civilizației Dacice și Romane</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2022, 74 pagini.....	491

COMEMORARE

COMMEMORATION

SABIN ADRIAN LUCA, Omagiu regretatului profesor Iuliu Adrian Paul/ Homage to the Late Professor Iuliu Adrian Paul (1930-2009).....	493
Lista autorilor.....	499

MORMINTE DIN PRIMA EPOCĂ A FIERULUI DESCOPERITE LA GELMAR (JUD. HUNEDOARA)¹

Gabriel BĂLAN
Adrian BOLOG
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
Cristian DIMA
Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca
Silviu POPA
Independent
Daniel TENTIȘ
Complexul Național Muzeal Astra Sibiu
Andrei SOFICARU
Institutul de Antropologie Francisc I. Rainer București

Cuvinte-cheie: morminte, inhumatie, prima epocă a fierului, cultura Basarabi

Key words: burials, inhumation, Early Iron Age, Basarabi culture

Introducere

Cercetările arheologice preventive întreprinse în anul 2011 pe traseul autostrăzii A1, între Deva și Orăștie, au pus în evidență un sit arheologic în raza localității Gelmar (orașul Geoagiu, jud. Hunedoara). Acesta se află în *Culoarul Orăștiei*, o depresiune mărginită de Munții Metaliferi (spre nord) și de Munții Șureanu (spre sud), care este traversată de la est spre vest de râul Mureș, și este amplasat pe prima terasă a râului Mureș, pe partea stângă (**Fig. 1**).

La baza unui strat subțire de cultură, cu o grosime maximă de 0,20 m, au fost identificate complexe care datează din trei epoci diferite: perioada târzie a epocii bronzului (grupul Susani), prima epocă a fierului (cultura Basarabi) și epoca migrațiilor (cultura Sântana de Mureș) (**Fig. 2**). Descoperirile din prima epocă a fierului aparțin culturii Basarabi, manifestare culturală datată în spațiul carpato-dunărean între 800 și 650/600 a.Chr.² Alături de complexe specifice unei așezări, trei locuințe adâncite de formă ovală sau rectangulară (Cx. 5, Cx. 18 și Cx. 19) și o groapă (Cx. 25), la Gelmar au fost descoperite și două complexe cu caracter funerar (Cx. 20 și Cx. 22). Este vorba despre două

¹ Acest articol este o variantă în limba română a lucrării *Early Iron Age burials at Gelmar (Hunedoara County, Romania)* prezentate în cadrul simpozionului internațional *Homines, Funera, Astra 4 (Time and Cause of Death from Prehistory to Middle Ages)* în anul 2014, la Alba Iulia și predat spre publicare în anul 2017: Bălan *et alii* 2023.

² Vulpe 1986, p. 49; Gumă 1993, p. 232-235; Garașanin 1999; Vulpe 2001, p. 327-339.

morminte de înmormântare aflate la o distanță de 48 m unul de celălalt. Scheletul din Cx. 20 se află în apropierea complexelor adâncite Cx. 18 și Cx. 19, fiind îngropat la baza stratului arheologic. În jurul acestor complexe, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice de tip Basarabi și alte două grupuri mici de oase umane, probabil răscolite de lucrările agricole. Cx. 22 este izolat față de restul complexelor de tip Basarabi, fiind descoperit în momentul în care era pregătit profilul de nord al suprafeței S. 1 pentru fotografiere și desen. A fost săpată o casetă adiacentă pentru cercetarea întregului complex (**Fig. 2**).

Fig. 1. Poziționarea sitului pe o imagine din satelit (sursa ANCPPI)

Descrierea complexelor

Complexul Cx. 20 constă dintr-un schelet aflat într-o stare precară de conservare, depus în poziție decubit lateral, chiruit pe partea stângă și orientat cu capul spre SSV, la adâncimea de 0,52 m. Două pietre și câteva fragmente ceramice dintr-un vas-sac au fost descoperite în jurul scheletului. Alte două grupuri de oase umane au fost descoperite în apropierea scheletului, în stratul de cultură, alături de fragmente ceramice de tip Basarabi, la adâncimea de 0,30 m (**Fig. 3-4**). Trebuie menționat că nu a fost observată groapa complexului. Conform analizelor antropologice, aceste oase ar putea să aparțină individului din Cx. 20, probabil răscolite de lucrările agricole. Defunctul era, cel mai probabil, un adult de sex masculin, cu vârsta peste 30 de ani³. Descrierea vaselor

³ Analiza antropologică a fost făcută de dr. Andrei Sofîcaru, Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer”, București.

din jurul scheletului:

1. Strachină. Păstrată fragmentar, aceasta are baza dreaptă și corp tronconic, având aplicat un buton lat pe umăr. Probabil, buza vasului este modelată spre interior. Un decor realizat prin incizie care redă vârful unui triunghi hașurat se păstrează deasupra butonului. Confectionat din pastă fină, având ca degresant pietricele, strachina are culoare maronie. Dimensiuni: h. – 10,5 cm (**Fig. 5/3**).

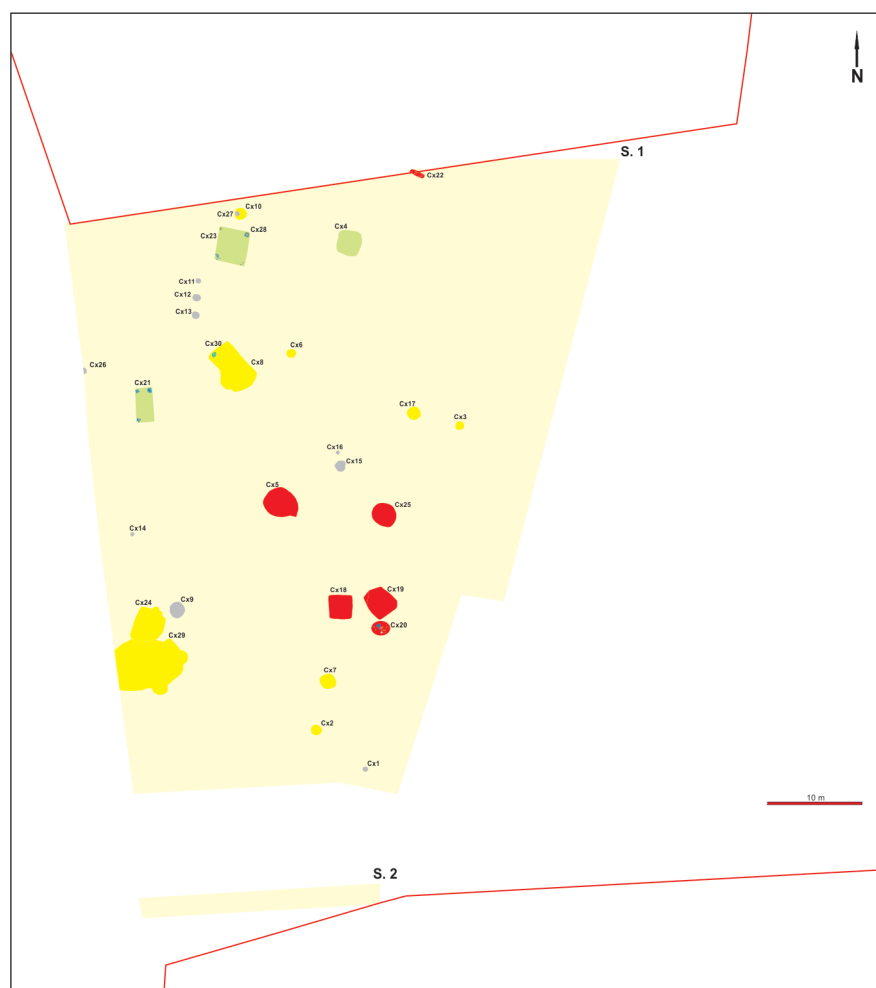

Fig. 2. Planul general de săpătură în situl arheologic de la Gelmar

2. Vas sac. Are buza subțiată și înclinată spre exterior, decorată cu incizii oblice. Pe umăr, se poate observa un brâu orizontal cu incizii oblice, care intersectează alte trei brăuri verticale, paralele, decorate cu incizii oblice, care ajung până sub buză. Un buton mic, ascuțit (probabil erau două) se afla sub brăul orizontal. Confectionat din pastă semigrosieră, vasul are culoare maronie și portocalie. Dimensiuni⁴: d.g. – 15,6 cm (**Fig. 5/1**).

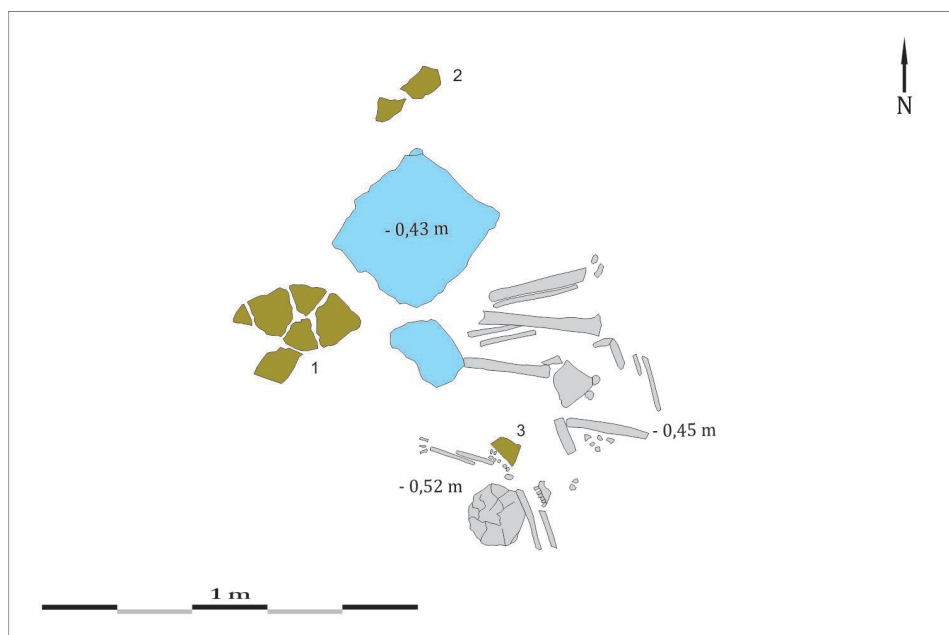

Fig. 3. Mormântul de inhumație Cx. 20 (desen)

3. Vas sac. Se păstrează un fragment din zona gâtului, unde era aplicat un brâu orizontal, decorat cu incizii oblice. Fragmentul ceramic este confectionat din pastă semifină și are culoarea maronie (**Fig. 5/2**).

⁴ Abrevierile dimensiunilor utilizate în text sunt următoarele: L. – lungime; l. – lățime; d. – diametru; d.g. – diametrul gurii; gr. – grosime; gt. – greutate; h. – înălțime.

Fig. 4. Mormântul de înhumăție Cx. 20 (fotografii)

Strachina poate fi considerată singura piesă de inventar a mormântului, celelalte două fragmente fiind descoperite în poziție secundară.

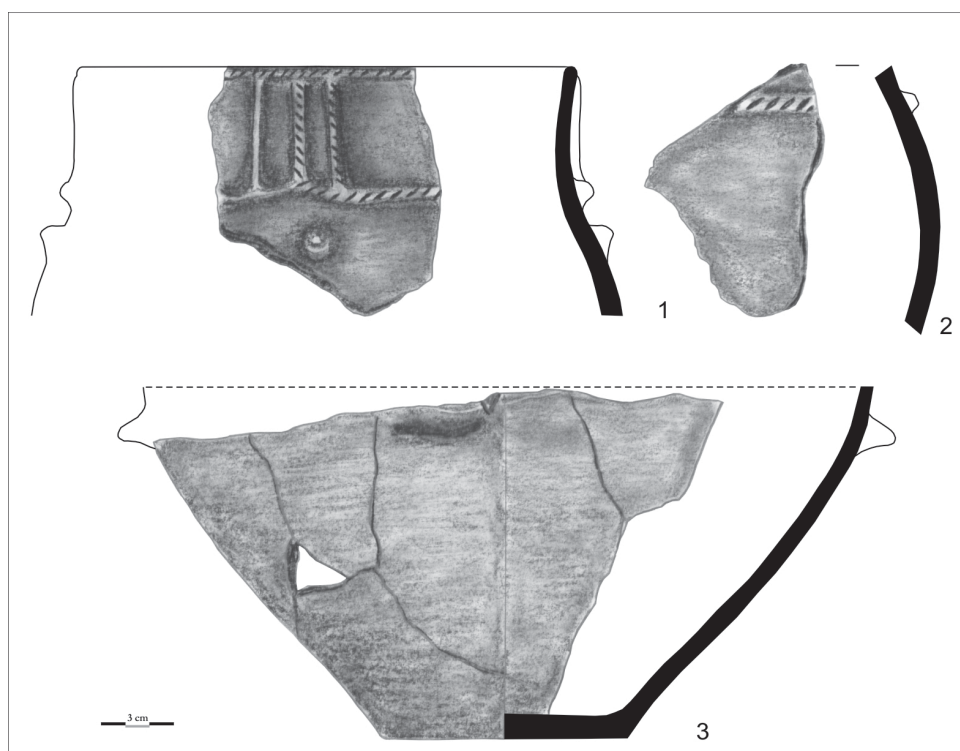

Fig. 5. Fragmente ceramice descoperite în jurul scheletului din Cx. 20 (desene)

Și în complexul Cx. 22, scheletul se afla în stare precară de conservare. Defunctul a fost depus în poziție decubit dorsal, cu mâinile întinse pe lângă corp, capul fiind orientat spre SE. Osemintele au fost identificate la adâncimea de 0,45 m. Groapa mormântului nu a fost observată. Inventarul funerar constă din mai multe obiecte de port și podoabă confecționate din bronz și fier: patru brățări (câte două pe fiecare braț), o fibulă găsită pe piept, o cataramă și mai mulți nasturi calotiformi în zona dintre picioare, un colier alcătuit din fragmente de saltaleoni și mărgelile din bronz și fier în zona gâtului, patru inele de păr și cercei în zona capului (**Fig. 6-15**). Osemintele au aparținut probabil unui adult de sex feminin, cu o vârstă de peste 25 ani⁵.

Descrierea pieselor de port și podoabă:

1. Brățară cu capetele deschise și secțiune semicirculară; a fost realizată din bronz cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 23 cm; d. – 6,57-6,77 cm; gr. – 0,74 cm; gt. – 30,28 g (**Fig. 10/1**).

2. Brățară cu capetele deschise și secțiune semicirculară; a fost realizată din bronz; are patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 20,1 cm; d. – 7,22-7,71 cm; gr. – 0,92 cm; gt. – 49,17 g (**Fig. 10/2**).

3. Brățară cu capetele petrecute și secțiune semicirculară; a fost realizată din bronz; are patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 24 cm; d. – 7,2-7,3 cm; gr. – 0,71 cm; gt. – 27,33 g (**Fig. 10/3**).

4. Brățară cu capetele deschise, dar suprapuse parțial și secțiune circulară; este confecționată din bronz și are o patină de culoare verde; prezintă ornamente incizate în formă de “V” și “X”. Dimensiuni: L. – 39,1 cm; d. – 7,05-7,16 cm; gr. – 1,1 cm; gt. – 118,18 g (**Fig. 10/4**).

5. Fibulă cu placă triunghiulară și două resorturi; arcul a fost realizat din sârmă răsucită, circulară în secțiune. Piesa a fost turnată din bronz și prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 8,57 cm; h. – 4,59 cm; gt. – 10,17 g (**Fig. 11/1**).

6. Inel de păr realizat dintr-o singură sârmă cu secțiune rectangulară cu partea superioară în forma cifrei “8”; a fost realizată din bronz și prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 4,28-4,37 cm; gt. – 10,2 g (**Fig. 10/5**).

⁵ Analiza antropologică a fost făcută de dr. Andrei Sofîcaru, Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer”, București.

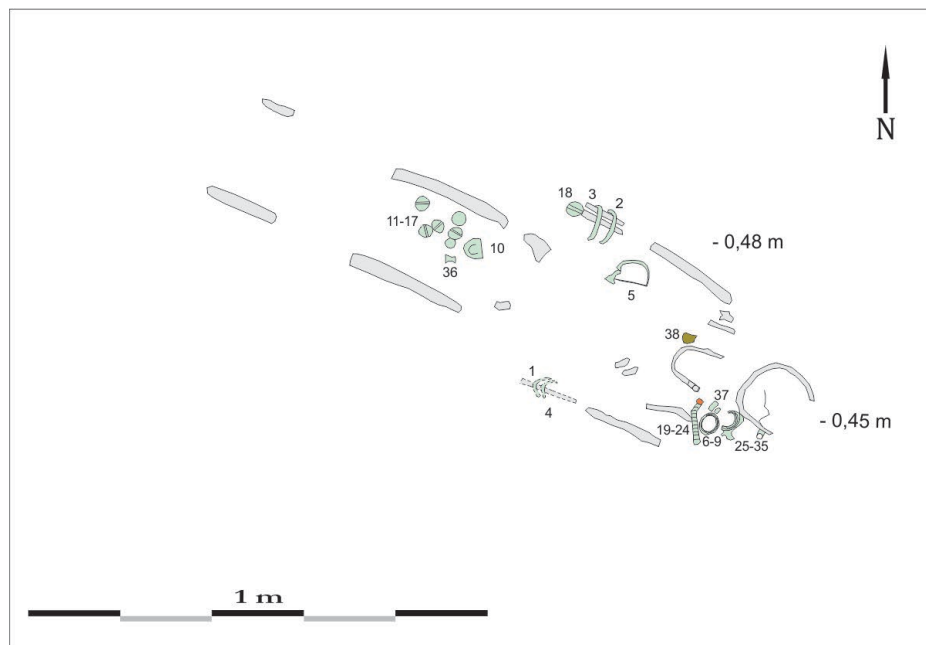

Fig. 6. Mormântul de înhumăție Cx. 22 (desen)

7. Inel de păr realizat dintr-o singură sârmă cu secțiune rectangulară și capul în forma cifrei „8”; a fost confecționat din bronz, are patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 4,63-4,56 cm; gt. – 7,21 g (**Fig. 10/6**).

8. Inel de păr realizat dintr-o singură sârmă rectangulară în secțiune. Acesta are capul în forma cifrei „8”; a fost realizat din bronz, având patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 4,32-4,37 cm; gt. – 11,42 g (**Fig. 10/7**).

9. Inel de păr realizat dintr-o singură sârmă din bronz cu secțiune rectangulară și capul în forma cifrei „8”; are patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 3,69-4,10 cm; gt. – 7,6 g (**Fig. 10/8**).

10. Cataramă cu placă de formă semicirculară; sistemul de prindere este alcătuit din patru bare scurte de bronz, de formă circulară în secțiune, dispuse perpendicular pe spatele plăcii, legate între ele de o bară aplatizată de formă semicirculară; prezintă un ornament incizat alcătuit din două linii care se termină în semi-spirală; a fost realizată din bronz, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 4,29 cm; l. – 3,6 cm (**Fig. 11/2**; **Fig. 14**).

Fig. 7. Mormântul de înhumăție Cx. 22 (fotografie)

11. Nasture calotiform cu sistem de prindere care constă dintr-o bară circulară în secțiune care unește diametrul bazei; confecționat din bronz, are patină de culoare verde; stare precară de conservare. Dimensiuni d. – 2,73-2,97 cm; h. – 1,82 cm; gt. – 10,07 g (**Fig. 11/20**).

12. Nasture calotiform cu sistem de prindere care constă dintr-o bară circulară în secțiune care este prinsă de corpul piesei, aproape de bază; realizat din bronz, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 2,41-2,45 cm; h. – 1,45 cm; gt. – 15,55 g (**Fig. 11/21**).

13. Nasture calotiform cu sistem de prindere care constă dintr-o bară circulară în secțiune care unește diametrul bazei; este confecționat din bronz, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 2,05 cm; h. – 1,80 cm; gt. – 9,45 g (**Fig. 11/25**).

14. Nasture calotiform cu sistem de prindere care constă dintr-o bară circulară în secțiune care unește diametrul bazei; este din bronz și prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 2,71-2,80 cm; h. – 1,59 cm; gt. – 15,40 g (**Fig. 11/23**).

15. Nasture calotiform cu sistem de prindere care constă dintr-o bară circulară în secțiune care este prinsă de corpul piesei aproape de bază; confectionat din bronz, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 2,46-2,55 cm; h. – 1,41 cm; gt. – 16,34 g (**Fig. 11/22**).

Fig. 8. Detaliu cu podoabele din bronz și fier descoperite în zona capului și gâtului în mormântul de înmormântare Cx. 22 (fotografie)

16. Nasture calotiform cu sistem de prindere care constă dintr-o bară circulară în secțiune care este prinsă de corpul piesei aproape de bază; este realizat din bronz, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 2,41-2,44 cm; h. – 1,98 cm; gt. – 12,34 g (**Fig. 11/26**).

17. Nasture calotiform cu sistem de prindere care constă dintr-o bară circulară în secțiune care este prinsă de corpul piesei aproape de bază; confectionat din bronz, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 2,40-2,47 cm; h. – 1,38 cm; gt. – 10,27 g (**Fig. 11/27**).

18. Nasture calotiform cu sistem de prindere care constă dintr-o bară circulară în secțiune care este prinsă de corpul piesei aproape de bază; este realizat din bronz și prezintă o patină de culoare verde; stare precară de conservare. Dimensiuni: d. – 2,60-2,91 cm; h. – 1,80 cm; gt. – 11,07 g (**Fig. 11/24**).

19. Fragment de saltaleoni confecționat din sârmă de bronz răsucită; prezintă urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 2,78 cm; d. – 0,82 cm; gt. – 2,38 g (**Fig. 11/18**).

20. Fragment de saltaleoni confecționat din sârmă de bronz răsucită, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 2,5 cm; d. – 1,47-1,64 cm; gt. – 8,79 g (**Fig. 11/14**).

21. Fragment de saltaleoni confecționat din sârmă de bronz răsucită; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 2,3 cm; d. – 1,15-1,48 cm; gt. – 4,68 g (**Fig. 11/15**).

22. Fragment de saltaleoni confecționat din sârmă de bronz răsucită, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 2,83 cm; d. – 1,26-1,47 cm; gt. – 6,85 g (**Fig. 11/16**).

Fig. 9. Detaliu cu brățări din bronz descoperite pe brațul drept în mormântul de înhumăție Cx. 22 (fotografie)

23. Fragment de saltaleoni confecționat din sârmă de bronz răsucită, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 3,85 cm; d. – 1,3-1,8 cm; gt. – 7,38 g (**Fig. 11/17**).

24. Fragment de saltaleoni confecționat din sârmă de bronz răsucită, cu urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: L. – 2,78 cm; d. – 0,64-0,73 cm; gt. – 2,52 g (**Fig. 11/19**).

25. Mărgea din fier de formă circulară în plan; are formă ovală în profil. Dimensiuni: d. – 1,29-1,31 cm; d. gaură – 0,5 cm; l. – 0,74 cm; gt. – 1,57 g (**Fig. 11/5**).

26. Mărgea din fier de formă circulară în plan; prezintă o formă ovală-neregulată în profil; fragmentară, stare precară de conservare. Dimensiuni: d. – 1,42; l. – 0,87; gt. – 0,64 g (**Fig. 11/6**).

27. Mărgea din bronz de formă circulară în plan; în profil, are formă ovală-neregulată; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,1-1,2 cm; d. gaură – 0,52 cm; l. – 0,69-0,88 cm ; gt. – 4,17 g (**Fig. 11/7**).

28. Mărgea din bronz de formă circulară în plan; are o formă ovală în profil; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,13 cm; d. gaură – 0,42 cm; l. – 0,7 cm; gt. – 3,62 g (**Fig. 11/8**).

29. Mărgea din bronz de formă circulară în plan; prezintă o patină de culoare verde; fragmentară. Dimensiuni: d. gaură – 0,32 cm; gt. – 0,28 g (**Fig. 11/9**).

30. Mărgea din bronz de formă circulară în plan; are o formă ovală-neregulată în profil; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,15-1,23 cm; d. gaură – 0,48 cm; l. – 0,48-0,52 cm; gt. – 3,71 g (**Fig. 11/10**).

31. Mărgea din bronz de formă circulară în plan; este ovală în profil; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,21 cm; d. gaură – 0,51 cm; l. – 0,56 cm; gt. – 2,97 g (**Fig. 11/11**).

32. Mărgea din bronz de formă circulară în plan; are formă ovală în profil; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,16 cm; d. gaură – 0,45 cm; l. – 0,79 cm; gt. – 3,76 g (**Fig. 11/12**).

33. Mărgea din bronz de formă circulară în plan; are o formă ovală-neregulată în profil; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,17-1,28 cm; d. gaură – 0,43 cm; l. – 0,77 cm; gt. – 4,43 g (**Fig. 11/13**).

34. Cercel din bronz cu capetele deschise și secțiune semicirculară; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 2,29-2,52 cm; l. – 0,66 cm; gt. – 6,75 g (**Fig. 11/3**).

35. Cercel din bronz cu capetele deschise și secțiune semicirculară; prezintă urme de patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,2-1,3 cm; l. – 0,96 cm; gt. – 4,19 g (**Fig. 11/4**).

36. Mosor din bronz în formă de clepsidră, cu două discuri de formă circulară spre capete și gaură transversală; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,24-1,31 cm; d. gaură – 0,37 cm; h. – 1,06 cm; gt. – 4,24 g (**Fig. 11/28**).

37. Mosor din bronz în formă de clepsidră, cu două discuri de formă circulară spre capete și gaură transversală; prezintă o patină de culoare verde. Dimensiuni: d. – 1,88 cm; d. gaură – 0,68 cm; h. – 1,44 cm; gt. – 5,65 g (**Fig. 11/29**).

Descrierea fragmentelor ceramice din zona scheletului:

38. Vas sac. Se păstrează un fragment din zona buzei ușor înclinată spre exterior, care este decorat cu incizii oblice. Un brâu vertical cu alveole pornește de sub buză. Pasta este semigrosieră și are culoarea brună-închisă și portocalie (**Fig. 15/2**).

39. Fragment de toartă din pasta semigrosieră, de culoare maronie (**Fig. 15/1**).

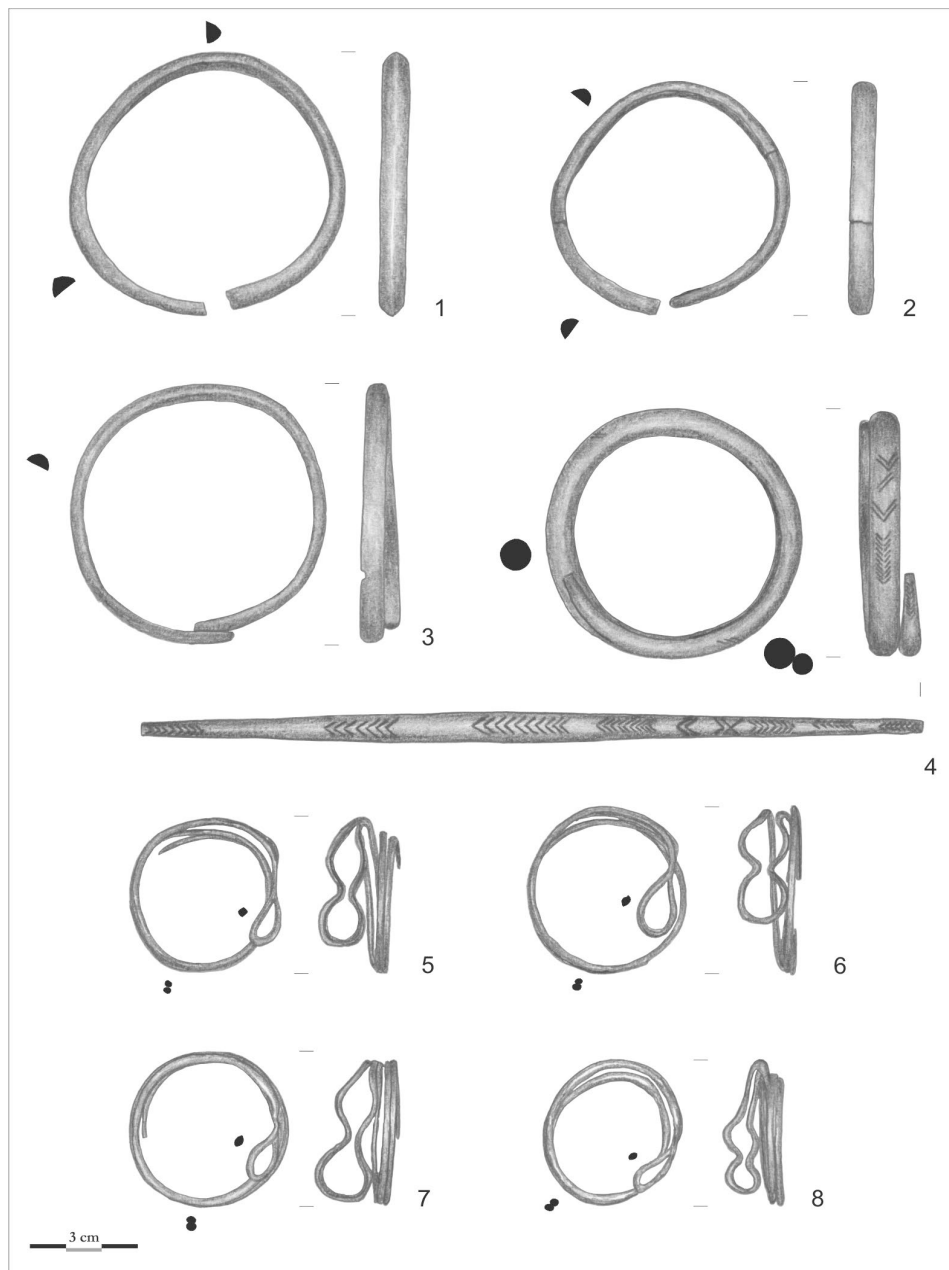

Fig. 10. Obiecte de port și podoabă descoperite în mormântul de înmormântare Cx. 22 (desene)

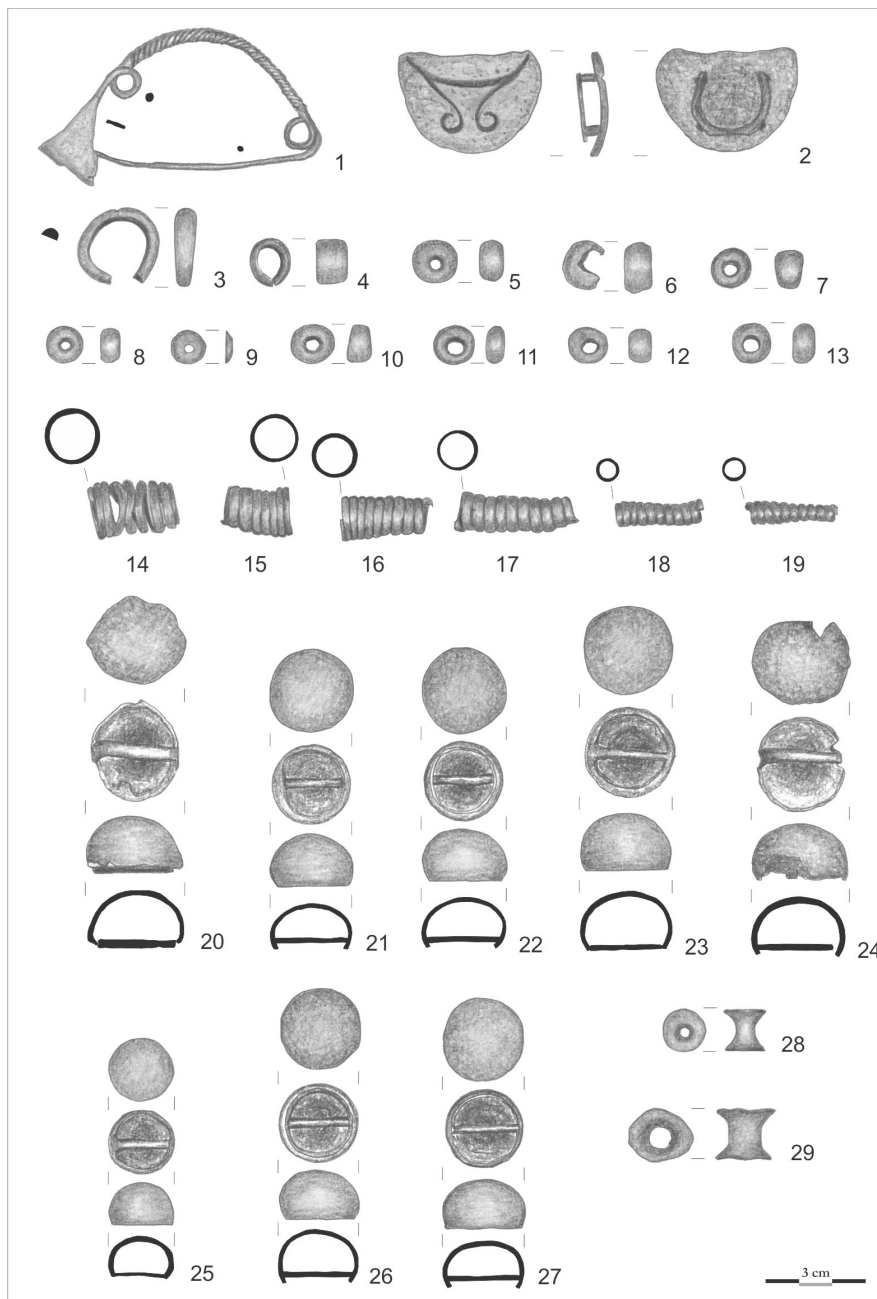

Fig. 11. Obiecte de port și podoabă descoperite în mormântul de înmormântare Cx. 22 (desene)

Fig. 12. Obiecte de port și podoabă descoperite în mormântul de înhumatie Cx. 22 (fotografie)

Interpretarea descoperirilor funerare de la Gelmar

Mormintele de la Gelmar nu intră în categoria înmormântărilor în așezare, cum este cazul scheletelor în groapă de la Tărtăria - *Podul Tărtăriei vest*⁶. Defuncții depuși pe nivelul de călcare din epoca fierului erau însoțiți de obiecte de inventar funerar, o strachină în Cx. 20 și numeroase piese de bronz și fier în mormântul Cx. 22. Piesele de metal din Cx. 22 reprezintă piese de port și podoabă purtate de o persoană de sex feminin: în păr se aflau cele patru inele de păr; la gât, un colier alcătuit din saltaleoni, un obiect în formă de mosor, mărgelile de bronz și fier; în urechi, câte un cerceș, deși aceștia sunt diferiți din punctul de vedere al dimensiunilor (cel care are capetele aproape lipite este posibil să fi fost prins de colier); pe ambele brațe, se aflau câte două brățări din bronz; pe haine, erau cusuți șapte nasturi și un obiect în formă de mosor poziționat în zona dintre

⁶ Borș *et alii* 2013, p. 28-29, pl. XXXVI-XXXVII; Ailincăi 2015, p. 139-141, fig. 102.

cele două gambe, plus un nasture în zona mâinii drepte; fibula din bronz, aflată sub zona pieptului, era utilizată pentru a prinde haina; catarama din bronz închidea o centură realizată din material perisabil. Acest mormânt poate fi încadrat în categoria celor feminine cu inventar bogat din aria culturii Basarabi, printre analogii numărându-se mormântul 3 din tumulul V de la Moldova Veche – *Ostrov, Groblia*⁷ și mormântul 17 de la Vajuga – *Pesak*⁸. În cele două morminte sunt prezente inele de buclă, saltaleoni, nasturi, brățări (doar la Moldova Veche), brățări de picior (doar la Vajuga) și fibule. Atipică este poziția chircită a scheletului din mormântul Cx. 20, în aria culturii Basarabi mormintele din necropole fiind întinse în decubit dorsal. În poziție chircită, erau depuși cei șase indivizi din complexul CPL 114 din situl de la Tărtăria – *Podul Tărtăriei vest*, descoperiți în așezare, într-un complex de tip adâncit⁹.

Fig. 13. Inele de buclă din bronz descoperite în mormântul de înhumăție Cx. 22 (fotografie)

⁷ Gumă 1993, p. 221-222, pl. C-CI.

⁸ Popović, Vukmanović 1998, p. 26, 29.

⁹ Borș *et alii* 2013, p. 28, pl. XXXVII.

Scheletele de la Gelmar au fost aflate într-o stare precară de conservare, fapt observat și în cazul altor morminte ale culturii Basarabi¹⁰. De altfel, în necropola de la Basarabi, unele morminte erau acoperite doar cu un strat de pietre¹¹, iar la Gogoșu, unii tumuli erau construiți exclusiv din pământ¹². La Bujoru, mantaua tumulului nu a fost observată, scheletul fiind depus pe solul antic, autorii presupunând existența unei structuri din lemn care acoperea mormântul¹³. În condițiile în care nu poate fi demonstrată prezența unor movile de pământ sau/și piatră sau a unor structuri din lemn la Gelmar, considerăm că sunt suficiente argumente pentru a susține existența unei zone funerare care imită tipul de organizare a spațiului funerar specific culturii Basarabi.

Fig. 14. Cataramă din bronz descoperită în mormântul de inhumație Cx. 22 (fotografie)

Datarea mormintelor

Pentru datarea celor două morminte avem la dispoziție vasul fragmentar din Cx. 20, fragmentele ceramice din Cx. 20 și Cx. 22 și piesele de metal din Cx. 22.

Vasul borcan din Cx. 20 (nr. 2), prin modul de dispunere a ornamentelor, prezintă analogii la Gornea – *Țărmuri* – *Pod Păzăriște*, nivelul inferior¹⁴, Obreja¹⁵ și Alba Iulia – *Lumea Nouă*¹⁶. Vasele borcan de acest tip sunt

¹⁰ Berciu, Comșa 1956, p. 390; Dumitrescu 1968, p. 180-201; Gumă 1993, p. 220-223; Borș *et alii* 2013, p. 28.

¹¹ Ciocșa Safta 1996, p. 185.

¹² *Ibidem*.

¹³ Moscalu, Beda 1988, p. 26.

¹⁴ Gumă 1993, pl. LVI/18.

¹⁵ Vulpe 1986, fig. 10/10.

aduse în discuție pentru o datare timpurie pentru depozitul de vase de la Alba Iulia de A. Ursuțiu¹⁷. O opinie diferită a fost exprimată de H. Ciugudean, care include acest tip de vas și în faza mijlocie a culturii Basarabi¹⁸. Fragmentul din Cx. 20 aparține tot unui vas sac des întâlnit în siturile Basarabi, la Silagiu¹⁹, Gornea – Țărmuri – Pod Păzăriște²⁰, Berzasca – Ogașul Odului²¹, Valea Timișului – Rovină²², Moldova Veche – Ostrov/Groblia²³, Bernadea²⁴, Cârcea²⁵, și Tărtăria – Podul Tărtăriei vest²⁶. Posibil ca fragmentul ceramic din Cx. 22 să fie din același tip de vas. Vasul fragmentar depus în mormântul Cx. 20 poate să provină de la o strachină²⁷ sau de la o oală²⁸. Noi am optat pentru prima variantă. Triunghiurile incizate cu vârful în jos sunt des întâlnite în aria culturii Basarabi²⁹, dar și pe ceramica din așezarea de la Gelmar³⁰.

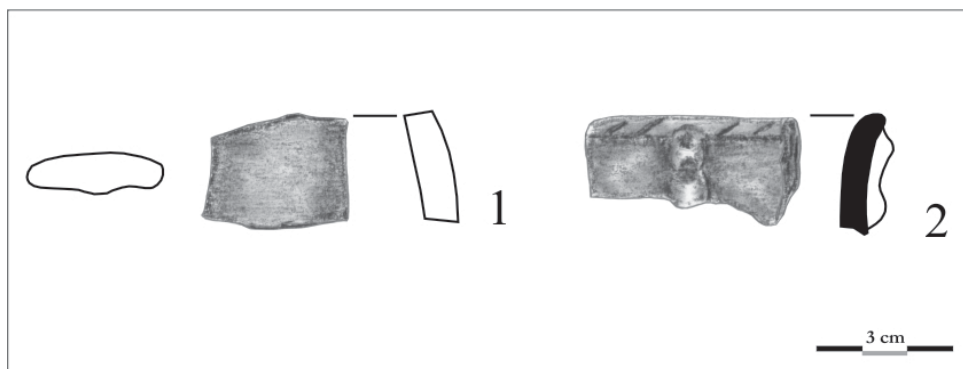

Fig. 15. Fragmente ceramice descoperite în poziție secundară în mormântul de înmuție Cx. 22 (desene)

Brățările cu capetele deschise sau ușor petrecute și cu secțiune plan-convexă (semicirculară) sunt des întâlnite în depozitele de tip Vințu de Jos

¹⁶ Ursuțiu 2002, p. 74, pl. CXXXVIII/1.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Ciugudean 1997, p. 159.

¹⁹ Gumă 1993, pl. L/4.

²⁰ *Ibidem*, pl. LXIV/5.

²¹ *Ibidem*, pl. LXXIV/2.

²² *Ibidem*, pl. LXXXVI/4.

²³ *Ibidem*, pl. XCIV/8.

²⁴ Ursuțiu 2002, pl. X/1; XIX/1; XXIII/3; XXXIV/4-9.

²⁵ Vulpe 1986, fig. 5/9.

²⁶ Borș *et alii* 2013, pl. LVIII/2.

²⁷ Vulpe 1986, fig. 2/4; Ursuțiu 2002, pl. XVI/4; L/1.

²⁸ *Ibidem*, fig. 15/11-14; 18/18; Vasić 1977, pl. 16/1.

²⁹ Gumă 1993, pl. LVII/7-8; Ciugudean 1997, fig. 3/4, 7; 6/6.

³⁰ Bălan 2019.

- Bâlvănești, datate în etapa Ha C: Alba Iulia – *Partoș*³¹, Vințu de Jos³², Bîlvănești³³, Ghidici³⁴, Hunia³⁵, Șarbanovac³⁶, Rujiște³⁷ și Manastirica³⁸. Și în necropolele culturii Basarabi sunt prezente la Basarabi³⁹, Ostrovu Mare⁴⁰, Svinița⁴¹, Moldova Veche⁴² și Balta Verde⁴³.

Brățara din bară masivă cu capetele petrecute prezintă analogii la Basarabi⁴⁴, Rožanci⁴⁵, Rujiște⁴⁶, Aljudovo⁴⁷, Stari Kostolac⁴⁸, Janjevo II⁴⁹, Široko⁵⁰, toate variante nedecorate. O brățară masivă, cu secțiune circulară, decorată, dar fără capetele petrecute, se află printre piesele de la Blandiana⁵¹.

Inelele de păr cu capul în formă de “8” sunt menționate în morminte la Iaz – *Dîmb*⁵², Svinița – *Piatra Elișovei*⁵³, Moldova Veche – *Ostrov/Grobliă*⁵⁴, Balta Verde⁵⁵, Vajuga – *Pesak*⁵⁶, Deva – *Viile Noi*⁵⁷, în așezarea de la Teleac, în asociere cu ceramică de tip Basarabi⁵⁸, și Moșorin – *Feudvar*⁵⁹, în depozitele Vințu de Jos III⁶⁰, Tărtăria I⁶¹, Rudovci⁶² și Șarbanovac⁶³. Aceste inele de păr

³¹ Petrescu-Dîmbovița 1977, p. 161, pl. 381/8-10; 382/1-5.

³² *Ibidem*, p. 164, pl. 391/2-9; 392/1.

³³ *Ibidem*, p. 164, pl. 396/4-6; 397/1-3.

³⁴ *Ibidem*, p. 165, pl. 401/6.

³⁵ *Ibidem*, p. 165, pl. 402/14.

³⁶ Vasić 1977, pl. 9/11.

³⁷ *Ibidem*, p. 65, pl. 10/8-19.

³⁸ *Ibidem*, p. 61, pl. 12/4-6.

³⁹ Dumitrescu 1968, fig. 19/3-4, 8, 10-12; 20/1-8.

⁴⁰ Ciocea Safta 1996, p. 175, fig. 3/5-12.

⁴¹ Gumă 1993, p. 230, pl. LXXXV/17.

⁴² *Ibidem*, p. 230, pl. XCVIII/3, 5-8, 10-11; XCIX/1-9; C/10, 12, 16, 18, 21, 23; CII/7.

⁴³ Berciu, Comșa 1956, p. 397, fig. 66/2; 68; 87/2-3; 91/1-3; 105/1-4.

⁴⁴ Dumitrescu 1968, fig. 18/2.

⁴⁵ Vasić 1977, p. 65, pl. 3/4-5.

⁴⁶ *Ibidem*, pl. 10/3-4.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 51, pl. 12/4.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 66, pl. 13/3.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 57, pl. 14/6.

⁵⁰ *Ibidem*, pl. 16/13; 17/14; 18/16-19.

⁵¹ Petrescu-Dîmbovița 1977, p. 162, pl. 386/4.

⁵² Gumă 1993, p. 229, pl. LXI/36.

⁵³ *Ibidem*, pl. LXXXV/2-12.

⁵⁴ *Ibidem*, pl. C/6-8, 13-14; CII/1-5, 8-14.

⁵⁵ Berciu, Comșa 1956, fig. 77/1-3, 6; Popović, Vukmanović 1998, p. 48.

⁵⁶ Popović, Vukmanović 1998, p. 29-31, fig. 27a-b.

⁵⁷ Aldea, Ciugudean 1987, p. 86; Gumă 1993, p. 229.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 86-87; Vasiliev *et alii* 1991, p. 63, 214, fig. 18/44-45; Gumă 1993, p. 229.

⁵⁹ Gumă 1993, p. 229.

⁶⁰ Aldea, Ciugudean 1987, p. 80, pl. IV/9; Gumă 1993, p. 229.

⁶¹ Borș *et alii* 2013, pl. LI/1; Borș 2015, p. 54-55, fig. 13.

⁶² Gumă 1993, p. 229.

⁶³ Vasić 1977, pl. 9/4-7; Gumă 1993, p. 229.

sunt specifice fazelor timpurie și mijlocie ale culturii Basarabi, fiind date între sfârșitul sec. al IX-lea și mijlocul sec. al VII-lea a.Chr.⁶⁴ Se pare că, în secolele următoare, în Balcani, este uzitat acul dublu (tipul II la Vasić) cu cap asemănător⁶⁵.

Saltaleoni sunt fragmente de sârmă răsucită care formează sau fac parte dintr-un colier, de obicei purtat la gât. Fragmente de saltaleoni sunt menționate în morminte la Basarabi⁶⁶, Moldova Veche – *Ostrov*⁶⁷, Ostrovu Mare⁶⁸, Balta Verde⁶⁹, Vajuga – *Pesak*⁷⁰, Široko⁷¹, în depozitele de la Ghidici⁷², Hunia⁷³, Drencova⁷⁴ și Rudovci⁷⁵.

Fibula cu resort dublu, placă triunghiulară și arc din sârmă răsucită prezintă bune analogii în cimitirele de la Balta Verde și Basarabi⁷⁶. Cele mai timpurii fibule de acest tip sunt date în sec. al VIII-lea a.Chr. în Grecia⁷⁷. Varianta cu arc din sârmă răsucită este datată în zona balcanică nu mai devreme de finalul sec. al VIII-lea și începutul sec. al VII-lea a.Chr.⁷⁸. Exemplarele descoperite în spațiul românesc în aria culturii Basarabi au fost date în sec. al VII-lea a.Chr.⁷⁹. Analogiile cele mai apropiate fibulei de la Gelmar sunt fibulele de la “Bačka”, Pilatovići, Šabac, Stapani, Trnjane și Gubavica⁸⁰.

Ornamentul de pe catarama din Cx. 22 prezintă unele asemănări cu ornamentele de pe piese descoperite în tumulul de la Bujoru, datat în sec. al VII-lea a.Chr., și în depozitul (?) de la Sebeș⁸¹.

Nasturi asemănători cu cei descoperiți în Cx. 22 de la Gelmar sunt menționați în descoperirea funerară de la Sofronievo, datată în sec. al VII-lea a.Chr., în asocierie cu ceramică din faza clasică a culturii Basarabi⁸², în mormântul colectiv II de la Gomolava, atribuit grupului Bosut⁸³ și în mormântul

⁶⁴ *Ibidem*, p. 9-17, 31-32; Gumă 1993, p. 230; Popović, Vukmanović 1998, p. 31.

⁶⁵ *Idem* 2003, p. 115-118.

⁶⁶ Dumitrescu 1968, p. 215-216, fig. 23/1, 4.

⁶⁷ Gumă 1993, p. 231, pl. CI/52-70; CII/16.

⁶⁸ Ciocea Safta 1996, fig. 8/5.

⁶⁹ Berciu, Comșa 1958, p. 398.

⁷⁰ Popović, Vukmanović 1998, p. 29, pl. 4/7; 6/8-10; 7/12-13; 9/9; 10/1; 18/1, 4-5; 20/9.

⁷¹ Vasić 1977, p. 65, pl. 16/10.

⁷² Petrescu-Dîmbovița 1977, pl. 401/8-23.

⁷³ *Ibidem*, pl. 402/6-10.

⁷⁴ *Ibidem*, pl. 403/5.

⁷⁵ Vasić 1977, p. 65, pl. 5/10.

⁷⁶ Bader 1983, p. 77.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 76.

⁷⁸ Vasić 1999, p. 50-51; Gavranović 2007, p. 164.

⁷⁹ Bader 1983, p. 76-77.

⁸⁰ Vasić 1999, p. 50-51, pl. 27/319, 324-325, 327-328; Gavranović 2007, fig. 6/1; 7.

⁸¹ Petrescu-Dîmbovița 1977, pl. 375/8.

⁸² Hänsel 1976, p. 174, pl. 67/20.

⁸³ Tasić 1972, p. 30, fig. 4.

de incinerare din prima epocă a fierului (cultura Basarabi) de la Cerneți⁸⁴. O piesă de formă asemănătoare, dar ajurată, este cea de la Svinița⁸⁵.

Mărelele de bronz de formă circulară sunt rar menționate în siturile Basarabi. M. Gumă discută despre anumite mărele din bronz descoperite în Banat, dar acestea nu sunt exemplificate⁸⁶. Singurele analogii se află în mormântul colectiv de la Gomolava⁸⁷ și în mormântul 1 de la Vajuga – *Pesak*⁸⁸. O mărele din fier a fost descoperită în mormântul 8 de la Vajuga – *Pesak*⁸⁹, aceasta fiind singura analogie pentru mărelele din fier de la Gelmar. Ele au o formă asemănătoare cu mărele confecționate din alte materiale, mai ales din sticlă și caolin, menționate la Basarabi⁹⁰, Ostrovu Mare⁹¹, Moldova Veche⁹² și Balta Verde⁹³.

Mosoarele din bronz sunt menționate la Gomolava⁹⁴ și Tărtăria – *Podul Tărtăriei vest*⁹⁵.

Materialul ceramic din morminte este specific culturii Basarabi. Multe dintre piesele de metal se regăsesc în inventare funerare specifice acestei culturi și în depozitele de tip Bîlvănești – Vințu de Jos, etapa Ha. C, datate în sec. al VIII-lea și la începutul sec. al VII-lea a.Chr.⁹⁶. Dintre piesele de bronz, inelele de păr și fibula din Cx. 22 asigură o datare mai strânsă. Inelele de păr sunt specifice fazelor timpurie și mijlocie ale culturii Basarabi (până la mijlocul sec. al VII-lea a.Chr.), iar fibula nu poate fi mai timpurie de finalul sec. al VIII-lea, fiind utilizată pe parcursul sec. al VII-lea a.Chr. În consecință, mormântul Cx. 22 și, probabil, zona funerară de la Gelmar, datează între sfârșitul sec. al VIII-lea și prima jumătate a sec. al VII-lea a.Chr.

Concluzii

Luând în considerare observațiile din teren cu privire la distribuția în plan a complexelor din prima epocă a fierului, dar și datarea timpurie a ceramicii descoperite în complexele specifice unei așezări, putem aprecia că în situl de la Gelmar sunt prezente două etape distincte. Prima etapă este reprezentată de

⁸⁴ Crăciunescu 1995, p. 140.

⁸⁵ Gumă 1993, p. 231, pl. LXXXV/1.8/7.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ Tasić 1972, p. 30, fig. 3; Vasić 1977, p. 36, pl. 2/9.

⁸⁸ Popović, Vukmanović 1998, p. 32, pl. 1/7.

⁸⁹ *Ibidem*, pl. 7/14.

⁹⁰ Dumitrescu 1968, fig. 23/3.

⁹¹ Ciocea Safta 1996, fig. 10/2.

⁹² Gumă 1993, p. 231, pl. C/4-5.

⁹³ Berciu, Comșa 1956, p. 342, 360, 367; fig. 66/3; 89/1, 8, 10.

⁹⁴ Tasić 1972, fig. 5; 7; Vasić 1977, p. 36, pl. 2/3.

⁹⁵ Borș *et alii* 2013, pl. L/1; Borș 2015, fig. 12.

⁹⁶ Metzner-Nebelsick 2005, p. 327-328.

complexele din aşezarea de la Gelmar⁹⁷, caracterizată prin prezenţa unor elemente preluate din olăria grupului Gornea - Kalakača şi datată în prima jumătate a sec. al VIII-lea a.Chr⁹⁸. Situri cu ceramică asemănătoare sunt cele de la Gornea – *Țărmuri-Pod păzărişte*⁹⁹, Iaz – *Dîmb*¹⁰⁰, Valea Timişului – *Rovină*¹⁰¹, Ieşelniţa¹⁰², Tărtăria – *Lângă canton CFR*¹⁰³ şi *Podul Tărtăriei vest*¹⁰⁴ şi Teleac¹⁰⁵. Zona funerară de la Gelmar din care fac parte cele două morminte a fost amenajată ulterior, nu mai devreme de finalul sec. al VIII-lea a.Chr, după dezafectarea complexelor de locuire din această zonă. În acest fel, poate fi explicată concentrarea într-un spaţiu redus ca suprafaţă a complexelor specifice unei locuiri şi a celor două morminte. Situaţia arheologică din situl de la Gelmar confirmă opinia pătrunderii unor populaţii în Transilvania dinspre Banat pe cursul Mureşului, desfăşurate în valuri succesive începând cu finalul sec. al IX-lea a.Chr.

⁹⁷ Bălan 2019.

⁹⁸ Gumă 1993, p. 232; Ursuţiu 2002, p. 73; Ciugudean 2009, p. 319-332, fig. 2.

⁹⁹ *Ibidem*, pl. LXII-LXIV.

¹⁰⁰ *Ibidem*, pl. LIX/5, 8, 18, 20-21, 28, 35, 37-38; LXI.

¹⁰¹ *Ibidem*, pl. LXXXVI-LXXXVII.

¹⁰² *Ibidem*, pl. CVIII/2-8.

¹⁰³ Ciugudean 1997, p. 148, 158, fig. 3, nr. 52.

¹⁰⁴ Borş *et alii* 2013, pl. LV-LX.

¹⁰⁵ Ciugudean 1997, p. 158, fig. 4-6.

OSEMINTELE UMANE DE LA GELMAR – EXPERTIZĂ
ANTROPOLOGICĂ

Andrei SOFICARU

Cx. 20

Inventarul oaselor:

- Din craniu, se identifică cca 30 de fragmente de calotă cu dimensiunile de 8,89-35,22 mm, un fragment din *pars petrosa* de pe dreapta, un fragment de mandibulă (păstrat de la menton și până la molarul 2 dreapta), iar separat coroanele de la șapte dinți (de la un incisiv mandibular, patru molari și doi premolari);
- Treimea proximală de la diafiza femurului drept; numeroase alte fragmente de diafize de la oasele lungi cu dimensiuni variabile (se pot recunoaște fragmente de femure, tibii și humerusuri).

Determinarea sexului:

- Posibil masculin, după forma mentonului mandibular.

Estimarea vârstei:

- Elementele păstrate indică un adult de peste 30 de ani.

Patologie:

- Pe coroana unui molar, se observă o carie ocluzală de mari dimensiuni.

Cx. 22

Inventarul oaselor:

- Din craniu, s-a identificat un fragment din parietalul drept cu o porțiune din sutura lambdoidă, trei fragmente de occipital (ca situate, provin din partea dreaptă de sub linia nucală), ambele *pars petrosa* și alte fragmente de calotă; la acestea se adaugă doi molari întregi și o coroană de la un altul;
- Jumătatea acromială a claviculei drepte, fragmente de diafiză de la ambele cubitusuri și radiusuri, jumătatea proximală a femurului drept și o porțiune din cel stâng, alte fragmente de diafize.

Determinarea sexului:

- Posibil de sex feminin (oase gracile de mici dimensiuni).

Estimarea vârstei:

- Elementele păstrate indică un adult de peste 25 de ani.

Patologie:

- Nu se observă.

Două grupuri de oase umane descoperite în strat, în apropierea mormântului Cx. 20:

- 1. Coroanele de la doi molari și doi premolari, la care se adaugă alte cinci fragmente ce nu pot fi atribuite; culoarea și tipul de fragmentare le poate asocia cu individul din Cx. 20.
- 2. Cca. 20 de fragmente de calotă craniană (dimensiuni 10,49-40,42 mm) de la un adult de sex indeterminabil; culoarea și tipul de fragmentare le poate asocia cu individul din Cx. 20.

EARLY IRON AGE BURIALS DISCOVERED AT GELMAR (HUNEDOARA COUNTY)

ABSTRACT

The rescue excavations on the Deva - Sibiu motorway brought to light a site which belongs to Late Bronze Age, Early Iron Age and post-Roman period. It is placed on the territory of Gelmar village (Geoagiu town, Hunedoara County). Geographically, this village is situated in Orăștie Depression, limited to North by the Metaliferi Mountains and to South by the Șureanu Mountains and is crossed from East to West by the Mureș river. The site is located on the left side of the Mureș, on the first terrace.

The discoveries from the Early Iron Age belong to Basarabi culture, which is dated in the Danube-Carpathian region between 850/800 and 600 B.C. At Gelmar there were discovered features which are specific to a settlement (dwellings and pits) and to a cemetery (two inhumation burials). The stratigraphic observations, together with the analysis of the archaeological materials discovered in these features show the presence of two chronological phases from the Early Iron Age (Basarabi culture). On the basis of the ceramics, the settlement can be chronologically included in the early phase of the Basarabi culture, dated in the first half of the 8th century B.C. The burials overlap the settlement which was abandoned at the time the cemetery functioned.

The funerary features are represented by two inhumation burials (Cx. 20 and Cx. 22) as well as by several human bones scattered in the proximity of burial Cx. 20. The two burials discovered *in situ* were placed at 48 m one from another. In burial Cx. 20, the skeleton was discovered in lateral decubitus position, crouched on the left side, oriented SSW-NNE. There were found two stones and potsherds belonging to a vessel which was probably part of the funerary inventory. In Cx. 22, the skeleton was discovered in dorsal decubitus position, oriented SE-NW. The funerary inventory consisted of 37 bronze and iron objects, among which there were four bracelets, a fibula, buttons, a collar made of saltaleoni and beads, four hair rings and a buckle. In both burials, the human bones were in a poor preservation state.

For the inventory of the burial Cx. 22 there are good analogies in other Basarabi burials, as in the cemeteries at Balta Verde, Basarabi, Gogoșu, Iaz, Svinița and Moldova Veche, but also in the bronze deposits from Ghidici and Hunia. The ceramic vessel from Cx. 20 is also specific of Basarabi culture. On the basis of the fibula in Cx. 22 (fibula

with triangular plate, double resort, and spring made from twisted wire) the burials at Gelmar can be dated between the end of the 8th century and the first half of the 7th century B.C.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

- Fig. 1. Location of the site on the lower terrace of the Mureș River
Fig. 2. The plan of the researched area in the site at Gelmar
Fig. 3. Burial Cx. 20 (drawing): 1. Bowl; 2. Bag-like vessel; 3. Bag-like vessel; 4. Stone; 5. Stone
Fig. 4. Burial Cx. 20 (photographs)
Fig. 5. Ceramic vessels discovered in burial Cx. 20: 1. Bag-like shape found near the stones; 2. Bag-like shape near the skull; 3. Bowl placed in burial as grave good (drawings)
Fig. 6. Burial Cx. 22 (drawing)
Fig. 7. Burial Cx. 22 (photo)
Fig. 8. Burial Cx. 22: detail of the bronze and iron adornments found near the skull (photo)
Fig. 9. Burial Cx. 22: detail of the bronze bracelets on the right arm (photo)
Fig. 10. Bronze adornments found in burial Cx. 22: 1-4. bracelets; 5-8. hair pins (drawings)
Fig. 11. Bronze and iron adornments found in burial Cx. 22: brooch, buckle, earrings, saltaleoni, beads, buttons and spool-like objects (drawings)
Fig. 12. Bronze and iron adornments found in burial Cx. 22 (photo)
Fig. 13. Bronze hair rings found in burial Cx. 22 (photo)
Fig. 14. Bronze buckle found in burial Cx. 22 (photo)
Fig. 15. Ceramic fragments found in burial Cx. 22 (drawings)

Bibliografie:

- Ailincăi 2015 – S.-C. Ailincăi, *Trăind cu morții. Înmormântări în așezările de la începuturile epocii fierului între Balcani, Tisa și Nistru*, Cluj-Napoca, 2015
Aldea, Ciugudean 1987 – I. A. Aldea, H. Ciugudean, Depozitul hallstattian Vințu de Jos III, *Apulum*, XXIV, 1987, p. 79-89
Bader 1983 – T. Bader, *Die Fibeln in Rumänien*, PBF XIV/6, München, 1983
Bălan 2019 – G. Bălan, Early Iron Age settlement at Gelmar (Geoagiu, Hunedoara County, Romania), în: V. Sîrbu, A. Comșa, D. Hortopan (eds.), *Digging the past of Old Europe: Studies in Honor of Cristian Schuster at his 60th Anniversary*, Târgu Jiu/Brăila, 2019, p. 37-49
Bălan et alii 2023 – G. Bălan, A. Bolog, C. Dima, S. Popa, D. Tentiş, A. Soficar, Early Iron Age burials at Gelmar (Hunedoara County, Romania), în: R. Kogălniceanu, M. Gligor, A. Soficar, S. Stratton (eds.), *Homines, Funera, Astra 3-4: The Multiple Faces of Death and Burial, Proceedings of the*

- International Symposium on Funerary Anthropology, '1 Decembrie 1918' University (Alba Iulia, Romania), Archaeopress Archaeology, Oxford, 2023, p. 85-97*
- Berciu, Comșa 1956 – D. Berciu, E. Comșa, Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950), *Materiale și Cercetări Arheologice*, II, 1956, p. 251-490
- Borș 2015 – C. Borș, Depozitele de bronzuri Tărtăria I și Tărtăria II, în: H. Ciugudean, G. Bălan (eds.), *Artizanii epocii bronzului. Descoperiri recente de depozite de bronzuri în Transilvania. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2015, p. 51-64
- Borș et alii 2013 – C. Borș, L. Irimuș, V. Rumega, S. Dobrotă, C. Rișcuța, Un nou sit de tip Basarabi. Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive la Tărtăria – Podul Tărtăriei Vest (campania 2012), *Cercetări Arheologice*, XX, 2013, p. 9-102
- Ciocea Safta 1996 – E. Ciocea Safta, Necropola tumulară de pe Ostrovu Mare, *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 47/2, 1996, p. 159-190
- Ciugudean 1997 – H. Ciugudean, *Cercetări privind epoca bronzului și prima vârstă a fierului în Transilvania*. Bibliotheca Musei Apulensis VII. Alba Iulia, 1997
- Ciugudean 2009 – H. Ciugudean, Câteva observații privind cronologia așezării fortificate de la Teleac, *Apulum*, XLVI, 2009, p. 313-330
- Crăciunescu 1995 – G. Crăciunescu, La culture de Basarabi dans le département de Mehedinți, *Thraco-Dacica*, XVI, 1-2, 1995, p. 139-150
- Dumitrescu 1968 – V. Dumitrescu, La nécropole tumulaire du premier âge du fer de Basarabi (dép. De Dolj, Olténie), *Dacia*, N.S., XII, 1968, p. 177-260
- Garašanin 1999 – M. Garašanin, Betrachtungen zum Basarabi-Komplex, *Thraco-Dacica*, XX, 1999, p. 143-151
- Gavranović 2007 – M. Gavranović, Eine dreischleifige Bogenfibel mit dreieckiger Fußplatte aus Bosnien, *Arheološki vestnik*, 58, 2007, p. 157-166
- Gumă 1993 – M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Bibliotheca Thracologica IV, București, 1993
- Hänsel 1976 – B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Vol. I-II, Bonn, 1976
- Metzner-Nebelsick 2005 – C. Metzner-Nebelsick, Despre importanța cronologică și cultural-istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului, în: T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien II. Beiträge zur Veröffentlichung und Deutung bronze- und älterhallstattzeitlicher Metallfunde in europäischem Zusammenhang/Descoperiri de bronzuri din România II. Contribuții la publicarea și interpretarea descoperirilor de metal din epoca bronzului și din prima vârstă a fierului în context european*, Bistrița/Cluj-Napoca, 2005, p. 317-342
- Moscalu, Beda 1988 – E. Moscalu, C. Beda, Un tumul cu car – cazan votiv aparținând culturii Basarabi, *Thraco-Dacica*, IX, 1988, p. 23-48
- Petrescu-Dîmbovița 1977 – M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977
- Tasić 1972 – N. Tasić, An Early Iron Age Collective Tomb at Gomolava, *Archaeologia Jugoslavica*, XIII, 1972, p. 27-37

- Ursuțiu 2002 – A. Ursuțiu, *Etapa mijlocie a primei vârste a fierului în Transilvania (cercetările de la Bernadea, com. Bahnea, jud. Mureș)*, Cluj-Napoca, 2002
- Vasić 1977 – R. Vasić, *The Chronology of the Early Iron Age in the Socialist Republic of Serbia*, BAR Supplementary Series 31, Oxford, 1977
- Vasić 1999 – R. Vasić, *Die Fibeln in Zentralbalkan (Vojvodina, Serbien, Kosovo und Makedonien)*, PBF XIV/12, Stuttgart, 1999
- Vasiliev et alii 1991 – V. Vasiliev, I. A. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca, 1991
- Vulpe 1986 – A. Vulpe, Zur Entstehung der Geto-Dakische Zivilization. Die Basarabi Kultur. I. Teil: Forschungsgeschichte; Definition; Fundstoff; Verbreitung, *Dacia*, N.S., XXX, 1986, p. 49-89
- Vulpe 2001 – A. Vulpe, Perioada mijlocie (cca 850/800-650 a.Chr.), în: M. Petrescu-Dîmbovița, A. Vulpe (eds.), *Istoria românilor. Vol. I: Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2001, p. 327-339